

„Áldó hatalmak oltalmába rejtve”
Tanulmányok Visky Sándor Béla 65. születésnapjára

„Áldó hatalmak oltalmába rejtve”

Tanulmányok Visky Sándor Béla 65. születésnapjára

A kötetet szerkesztette

Ősz Sándor Előd

Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet – Egyetemi Műhely Kiadó

Kolozsvár, 2026

Kolozsvári Protestáns
Teológiai Intézet

Megjelent a

Magyarországi Református
Egyház

és a
támogatásával.

A címlapon:
a galambodi református templom
(Debreczeni László rajza)

Borítóterv: Tipotéka

Fotó: Kiss Gábor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

„Áldó hatalmak oltalmába rejtve” : tanulmányok Visky Sándor Béla

65. születésnapjára / a kötetet szerkesztette: Ósz Sándor Előd. -

Cluj-Napoca : Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet :

Egyetemi Műhely Kiadó, 2026

Index

ISBN 978-630-6815-02-9

ISBN 978-630-6636-34-1

I. Ósz, Sándor Előd (ed.)

Kiský Štěpán

Ósz Sándor Előd

Galambod református lelkészei

A kezdetektől 1908-ig

Visky Sándor Béla 1987–1997 között volt Galambod lelkipásztora. Itt születtek gyermekei, itt épített imaházat a kommunista diktatúra utolsó éveiben, és itt kezdődött teológusi munkássága is. A galambodi parókián találkoztam először vele, és minden gesztusából sugárzott, hogy szereti a gyülekezetet. Manapság is rendszeresen ellátogat a faluba, óráin, baráti beszélgetések során is mindig szeretettel beszél a közösségről. Hatvanötödik születésnapján hivatali elődjének, Galambod 1908 előtti lelkipásztorainak névsorával köszöntjük.¹

Galambod és református egyházközségének történeti irodalma meglehetősen szegényes. Benkő József *Transilvaniájában* csak a református gyülekezet lélekszámát említi,² Benkő Károly szintén csak statisztikai adatokat közöl,³ Orbán Balázs a *Székegyföld leírásában* mindössze négy mondatot szentel a településnek, ebből kettő a harangról szól.⁴ Az egyházközség legrészletesebb, történeti adatokat is tartalmazó leírása 1897-ben jelent meg, szerzője valószínűleg Veress József, a gyülekezet akkori lelkipásztora volt.⁵ Történeti adatai az egyházmegyei levéltárban ma is fellelhető iratokon alapulnak. Juhász Istvánnak a székelyföldi reformátusságról szóló munkája is csak a gyülekezetek, illetve a levéltárak felsorolásakor

---

¹ Köszönettel tartozunk Buksa Ferenc rigmányi lelkipásztornak, aki számos adattal segítette kutatásunkat.

² Benkő József: *Transsilvania specialis*. (Ford. Szabó György.) Kriterion Könyvkiadó, Bukarest – Kolozsvár [1999], 276.

³ Benkő Károly: *Marosszék ismertetése*. Rom. Kath. Lyceum betűivel, Kolozsvár 1868–1869, 27.

⁴ Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. IV. Marosszék. Ráth Mór, Pest 1870, 194.

⁵ 14. Galambód[!]. In: Molnár Lőrincz (szerk.): *Az Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület Névkönyve az 1897-ik évre*. Gombos Ferencz, Kolozsvár 1897, 7–11.

említi.⁶ A 2016-ban megjelent háromkötetes Székelyföld-történetében⁷ elő sem fordul a település neve. A gyülekezet történetéről tudomásunk szerint nem készült egyetemi szakdolgozat sem.

Az egyházközség történetére vonatkozó források nagy része a történelmi Marosi Református Egyházmegye, illetve az egyházközség levéltárában található. Ezek segítségével próbálkozunk rövid egyházközség-történet, illetve lelkésznévsor összeállításával.

Galambod első írásos említése az 1332 és az 1334-es pápai tizedjegyzékekben fordul elő *Galamb*, illetve *Galambud* néven. Benedek nevű papja 1332-ben 9, 1334-ben 7,5 banálist fizetett a pápai adószedőknek.⁸ A plébániáról még egyetlen középkori adatunk van: a templom régi harangja 1487-ben, Márton mester szebeni műhelyében készült.⁹ Feltételezzük, hogy a közbeeső időszakban is anyaegyházközségként működött.

A falu reformációja – Marosszék többi településéhez hasonlóan – valószínűleg a 16. század középső harmadában zajlott. A 16. századból nincsenek adataink a gyülekezetről. Az unitárius egyháztörténetírás nem tud arról, hogy valaha unitárius egyházközség működött volna Galambodon.

A református gyülekezetről a legkorábbi adatunk 1612-ből származik. Ebben az évben a marosi egyházmegye vizitációja összeírta az egyházközség ingatlanvagyonát. Ekkor az egyházközségnek nyolc hold földje és egy szőlője volt.¹⁰

A gyülekezet első lelkipásztorát 1616-ból ismerjük. Szilágyi Tamás, valamilyen közeli gyülekezet (leginkább Mezőcsávás, Pókakeresztúr vagy Udvarfalva jöhet szóba) lelkipásztora ebben az évben ajándékozott könyvet barátjának és szomszédjának, Búzai Tamás galambodi lelkésznek. („Sum Thomae Buzaj Ano[!] d[omi]ny 1616 In possessione Galambod. Dono dabat Johanes Zilagi amico et vi-

---

⁶ Juhász István: *A székelyföldi református egyházmegyék*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 1947, 8, 26, 130.

⁷ Egyed Ákos et alii (szerk.): *Székelyföld története*. I–III. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Erdélyi Múzeum-Egyesület – Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely 2016.

⁸ Jakó Zsigmond: *Erdélyi okmánytár II. 1301–1339*. Magyar Országos Levéltár, Budapest 2004, 414–415.

⁹ Benkő Elek: *Erdély középkori harangjai és bronz keresztelomedencéi*. Teleki László Alapítvány – Polis Könyvkiadó, Budapest – Kolozsvár 2002, 264–265.

¹⁰ A Marosi Református Egyházmegye levéltára az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár Marosvásárhelyi fióklevéltárában. (A továbbiakban: MarEhmLvt.) *Matricula Ecclesiarum 1687*. (A továbbiakban: Matr1687.) p. 418.

czino suo Tomae Buzaj pastor[i] Galambodjensi [...] In An[n]o supra notato.”¹¹ Georg Major wittenbergi professzor Galata-kommentárjában számos latin és magyar nyelvű széljegyzetet, hátvédlapján az „Oh io isten[!]...” kezdetű imádságszöveget olvashatjuk.¹² Joggal feltételezhetjük, hogy Galambod szószékén hangzott el olyan prédikáció, amelynek forrása ez a mű volt.

1636-ban 20 családfőt lustráltak Galambodon.¹³ Mivel a 16–18. században a faluban a református volt az egyetlen szervezett egyházi közösség, feltételezzük, hogy az eklézsia is hozzávetőlegesen húsz-huszonöt családot számlált. (Nem biztos, hogy minden családfőt lustráltak.)

Az egyházközséget 1638-ban, 1643-ban, 1648-ban, 1677-ben és 1680-ban biztosan vizitálták a marosi egyházmegye előljárói. 1643-ban összeírták a klenóniumokat, a készlet kizárólag a legszükségesebb darabokat (pohár, kanna, tányér, keresztelőkanna, abrosz) tartalmazta, kiemelkedő tárgya nem volt. Ez alapján inkább szegényebb egyházközség képe rajzolódik ki előttünk. 1648-ban, majd 1677-ben kiegészítették a földek 1612-ben készült jegyzékét.¹⁴

1648-ban „mester számára való” földet is feljegyeztek, tehát a gyülekezetnek ekkor már volt iskolája is. 1687-ben négy (összesen hat hold alapterületű) földdarabot írtak össze, amelyeket a mester használt, viszont a tanítói fizetés nem szerepelt a gyülekezet összeírásában. A vizitációs jegyzőkönyvekben 1693–1694-ben megjelenik Szatmári István tanító, majd 1833-ig nincs adatunk a gyülekezet oskolamestereiről.¹⁵ Az iskolát is valószínűleg a lelkész vezette, 1687-ben pedig az ő feladata volt a harangozás is.

A lelkészi fizetést 1687-ből ismerjük:

„Búzabér gel. 100 a vékásokkal edgyütt, ha csak tízen lennének is a helynek lakosi.

---

¹¹ Major, Georg: *Enarratio epistolae Pauli ad Galatas, praelecta anno M.D.LVIII.* Johannes Lufft, Witebergae 1560. Lelőhelye és jelzete: Teleki–Bolyai Könyvtár, Marosvásárhely B o 4994.

¹² A kötet további sorsáról ld. Ősz Sándor Előd: Reformátorok művei a Marosvásárhelyi Református Kollégium könyvtárában. In: Bogdándi Zsolt – Lupescu Makó Mária (szerk.): *Peregrináció és erudíció. Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2020, 376.

¹³ Demény Lajos (szerk.): *Székely oklevéltár V. Székely népesség-összeírások 1635.* Erdélyi Múzeum-Egyesület 1999, 476.

¹⁴ MarEhmLvt Matr1687 p. 417–419.

¹⁵ Imreh Barna: Papok, léviták, mesterek a marosi református egyházmegyében a XVII–XIX. században. In: *Egyháztörténet*, 2. (1944/3–4), 142.

Zabot minden ember két-két kalongyát, akinek zabja leszen. Akinek zabja nem leszen, ád dr. 12 a zabért.

Garaspénz minden embertől dr. 10.

Akik szántnak-vetnek, az egész falu délig arat, bé is takaríttyák s fedik.

Ami füve lészen, megkaszálják, bé is hozzák.

Fát elégedendőt esztendő által.

Az özvegyasszonyok három sing vásznat adnak.

Ha a praedikátor estvéken takarodót harangoz, egy-egy kenyeret adnak.”¹⁶

1692-ben felosztották a templomi ülőhelyeket¹⁷ – erre általában nagyobb javítás, a belső tér átalakítása után szokott sor kerülni, ezért feltételezzük, hogy ekkor építés vagy jelentősebb javítás zajlott.

Az egyházközség 18. századi történetére vonatkozó forrásaink meglehetősen szűkszavúak: a vizitációs jegyzőkönyvekből csupán annyi derül ki, hogy a gyülekezetet folyamatosan felszólították a templom boltívének, pilléreinek, ablakainak javítására. A dombon levő templomot télen nehezen lehetett megközelíteni, így már a 18. század második felében a hideg hónapokban a Bán család fogadta be udvarházába az istentiszteletet. Az 1775-ös vizitáció szerint a gyakorlat „a galambodi eklézsiának elejitől fogva való usussa és rendtartása” volt.¹⁸ 1797-ben viszont már a parókia hátulsó szobája volt „télnek idején templomozásra rendeltetett hely”.¹⁹

1766-ban a gyülekezet lélekszáma 94 volt, ebből 44 férfi és 50 nő.²⁰

1822-ben nagyobb templomátalakítás vagy talán templomépítés zajlott, ugyanis a vizitáció feljegyezte, hogy „a templom fedél alá van véve csak a stakaturra, ajtó, székek és ablakok hibáznak”.²¹

Az egyházközség lelkipásztorai

Jelenleg 41 olyan lelkipásztort ismerünk, aki a Galambodi Református Egyházközségben szolgált. Természetesen többen voltak, hiszen minden bizonnyal 1616 előtt is működtek igehirdetők Galambodon, az 1616–1692-es időszakban pe-

---

¹⁶ MarEhmLvt Matr1687 p. 417.

¹⁷ MarEhmLvt prot. II/1. Vizitációs jegyzőkönyv (1692–1724) p. 170.

¹⁸ MarEhmLvt prot. II/5. Vizitációs jegyzőkönyv (1775–1792) p. 43.

¹⁹ MarEhmLvt prot. II/6. Vizitációs jegyzőkönyv (1793–1814) p. 275.

²⁰ Benkő József: *i. m.* 276.

²¹ MarEhmLvt prot. II/7. Vizitációs jegyzőkönyv (1814–1825) p. 297.

dig végig anyaegyházközség volt. Véleményünk szerint az ismeretlen lelkipásztorok száma 10-20 között mozoghat. Adatvédelmi okokból jelen tanulmányban csak az 1908 előtt szolgáló 28 lelkész életrajzát ismertetjük.

A 28 vizsgált lelkipásztor szolgálati ideje meglehetősen széles skálán mozog. Az első hat lelkésze ről csak szórványos adataink vannak, így galambodi szolgálatuk pontos időtartamát sem tudjuk. A vizsgált időszakban 22 lelkésznek ismerjük a (hozzávetőlegesen) pontos szolgálati idejét, közülük Kónya János mindössze egy évet, Veress József pedig 40 esztendő tötött az eklézsziában. A 18. században mindössze két lelkipásztor tötött tíz évnél többet a faluban: Gyáni János (1711–1722) 11, Makfalvi Lukácsfi Zsigmond (1763–1784) 21 esztendeig pásztorolta a gyülekezetet.

A lelkészek tanulmányi helyeit vizsgálva kijelenthetjük, hogy a szék központjában fekvő Marosvásárhely partikulája, majd (1713 után) kollégiuma képezte Galambod lelkipásztorait. Tizennyolc lelkész kizárólag ott tanult, Rákosi Lajos pedig a gimnáziumot járta itt. Nagyenyeden hárman (köztük Rákosi Lajos), Kolozsváron, Székelyudvarhelyen és Szászvároson pedig egy-egy lelkész tanult, hármuk tanulmányi helyéről pedig nincs adatunk. A gyülekezetben 1908 előtt nem szolgált egyetlen külföldön tanult egyházi szolgáló sem.

Ha végigtekintünk Galambod református lelkészeinek a pályáivén, meglehetősen változatos képet látunk. Ordinációjukat megelőzően hárman a marosi (Kibéd, Nyárádszentbenedek) vagy a küküllői egyházmegye (Nagyteremi) valamelyik gyülekezetében szolgáltak tanítóként. Márton Imre szintén a küküllői egyházmegyéhez tartozó Dicsőszentmártonban működött lévitaként 1791-ben.

1778-ig az Erdélyi Református Egyházban az eklézsia széke (az egyházfenntartó család főköt tömörítő testület) döntött évente a lelkész munkaviszonyának meghosszabbításáról, a gyakorlatot „papmarasztásnak” nevezték. Ennek a gyakorlatnak eredményeként a lelkipásztorok jóval gyakrabban váltottak szolgálati helyet, mint a későbbi időkben. Ebben az időszakban általában 40 év volt egy „lelki tanító” szolgálati ideje, és ezalatt négy-öt eklézsziában fordult meg. Nem volt ez másként Galambodon sem: egyetlen olyan lelkipásztor volt, aki kizárólag abban a gyülekezetben szolgált, ám volt két egyházi szolgáló, aki nyolcban, Galambfalvi István kilencben, Simon Sámuel pedig tizben.

Galambod lelkipásztorai többnyire az egyházmegyén belül változtatták szolgálati helyeiket. Mindössze három kivétel van: Lőrinczi Mózes Kisfülpös ről (görgényi egyházmegye), Simon Sámuel Haranglábról (küküllői egyházmegye) és Marton Imre Maroscsapóról (küküllői egyházmegye) érkezett a marosi traktusba.

A 28 vizsgált galambodi lelkész összesen a marosi traktus 35 gyülekezetében szolgált. Heten közülük pályájuk során megfordultak Székelytompán, haton a közeli Mezőfelében, öten-öten pedig a szomszédos Mezőcsáváson, Marosszentkirályon és a távolabb fekvő Iklandon. Gyakori „váltógyülekezet” volt még Székes, Csejd, Csikfalva, Geges, Hagymásbodon, Harcó, Mezősámsond, Nyárádszereda, Székelykakasd, Székelykövesd, Udvarfalva és Vadasd.

A 17–18. század fordulóján inkább pályakezdő prédikátorok szolgáltak Galambodon, a 18. század utolsó két harmadában inkább az igehirdetők utolsó szolgálatai helye volt a falu, a 19. század első felében ismét túlnyomórészt kezdő lelkipásztorok laktak a parókián, míg a 19. század második felének lelkészei halálukig szolgáltak itt.

A 18–19. századi forrásaink a lelkészek szolgálatát illetően sem túlságosan bőbeszédűek. 1758-ban Szántai Józsefről panaszolták, hogy vasárnap délután nem prédikál, csak Bibliát olvas.²² 1775-ben nem akarták megmarasztani Makfalvi Lukácsfi Zsigmondot, de a vizitáció kibékítette a gyülekezetet,²³ a lelkész további tíz évig szolgált Galambodon. 1790-ben Balog Pálra panaszkodtak, „1. hogy a papi jószág körül lévő épületeket és kerteket pusztítja 2. hogy indulatos ember lévén maga is és felesége is szabad szájú, sokakat megsértenek a megye tagjai közül”. A vizitáció a gyülekezet előtt megdorgálta és rendre utasította a lelkészt, aki a következő évben távozott a faluból.²⁴ 1792-ben Kónya Jánost vádolták azzal, hogy sokat van távol, és emiatt elmaradnak a kétköznapi istentiszteletek.²⁵

Függeléként közöljük a Galambodi Református Egyházközség 1908 előtt szolgáló lelkészeinek rövid életrajzát. Amennyiben ismert, feltüntettük a születési évet és helyet, a tanulmányi és szolgálati helyeket, illetve időszakokat, a feleség(ek) nevét (mellette zárójelben a házasságkötés, illetve a születés és elhalálozás évét), a gyermekek nevét, illetve születési évüket. A szolgálati helyekre és időpontokra vonatkozó adataink többnyire a Marosi Református Egyházmegye vizitációs jegyzőkönyveiből származnak. Ebben az esetben eltekintettünk a lábjegyzeteléstől, ugyanis meglehetősen megterheltek volna a szöveget. A többi adat forrását lábjegyzetben feltüntettük.

---

²² MarEhmLvt prot. II/4. Vizitációs jegyzőkönyv (1752–1774) p. 119.

²³ MarEhmLvt prot. II/5. Vizitációs jegyzőkönyv (1775–1792) p. 52.

²⁴ Uo. p. 433.

²⁵ Uo. p. 517.

Galambod lelkipásztorai 1616–1908

- Buzai Tamás 1616
- Kovásznai János 1686
1662-ben subscribált Marosvásárhelyen. Gegesben (1684), Galambodon (1686, 1701 mh.) és Csejden volt lelkipásztor.²⁶
- Vásárhelyi György 1692–1697
1680-ban subscribált Kolozsváron. Galambodon (1692–1697), Gyulakután (1699–1703), Csittszentivánban (1711–1722) és Mezősámsondon (1722–1730) volt lelkipásztor.²⁷
- Újlaki P. József 1699
1676-ben subscribált Szászvároson. Székelyszenztistvánon (1692–1693), Székelykálban (1694–1697, 1700–1703), Galambodon (1699), Kelementelkén (1711–1713) és Székelytompán (1713–1715) volt lelkipásztor. Felesége Balog Erzsébet.²⁸
- Kovásznai János 1701 mh.
Lásd fent.
- Kovásznai Sámuel, helyettes 1701
Kovásznai János fia. Marosvásárhelyen tanult 1694–1698 között.²⁹
- Várad Jóna István 1702
Marosvásárhelyen tanult 1676–1677 között. Székelykakasdon (1692–1701) volt lelkipásztor.³⁰

---

²⁶ Tonk Sándor: *A Marosvásárhelyi Református Kollégium diáksága 1653–1848*. Szeged 1994, 9; MarEhmLvt Matr1687 p. 164; Marosszék Levéltára a Román Nemzeti Levéltár Marosvásárhelyi Igazgatóságának kezelésében. Törvénykezési jegyzőkönyvek. 8. sz. (Az adatot Buksa Ferencnek köszönöm.) MarEhmLvt prot. I/1. p. 12.

²⁷ Kolozsvári József: *Litteris et pietati sacrum. Adalékok a Kolozsvári Református Kollégium történetéhez*. III. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2012, 42.

²⁸ Ősz Sándor Előd: *A Szászvárosi Református Kollégium diáksága 1669–1848*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2006, 48; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P 658 8. cs. 2017; MarEhmLvt prot. I/2. p. 376, 387.

²⁹ MarEhmLvt prot. II/1. p. 229; Tonk Sándor: *i. m.* 36–38.

³⁰ Tonk Sándor: *i. m.* 21–22.

- Gyáni János 1711–1722
1690 körül subscribált Székelyudvarhelyen. Galambodon (1711–1722), Mezőfelében (1722–1727) és Mezőbergenyében (1727–1741) volt lelkipásztor.³¹
- Királyfalvi János 1722–1727
Marosvásárhelyen tanult 1688–1692 között. Kibédén (1694–1695) volt mester, majd Szentgercén (1696–1699), Székelykövesden (1701–1702, 1727–1732), Székesen (1704–1712), Mezőfelében (1712–1722) és Galambodon (1722–1727) lelkipásztor.³²
- Daróczi Márton 1727–1729
Marosvásárhelyen tanult 1683–1685 között. Nyárádszentbenedeken (1699–1701) volt mester, majd Harcóban (1702), Székelymosonban (1709–1713), Mezőcsáváson (1715–1716), Székelykövesden (1717–1720), Csejden (1722–1727), Galambodon (1727–1729), Vadasdon (1730–1739) és Iklandon (1740–1743) lelkipásztor.³³
- Beczei Sámuel 1730–1731
Talán azonos azzal a Becző Sámuellel, aki 1717-ben subscribált Nagyenyeden. Székelybőben (1726–1730), Galambodon (1730–1731) és Székesen (1732–1737) volt lelkipásztor.³⁴
- Galambfalvi István 1732–1741
Marosvásárhelyen subscribált 1681-ben. Nagyteremiben (1686 k.) volt mester, majd Udvarfalván (1690), Kebeleszentiványban (1692–1695), Székelytompán (1696–1697), Nyárádszeredában (1699–1703), Nyárádszentimrén (1709–1712), Székesen (1713, 1721–1722), Csejden (1715–1721), Mezőcsáváson (1722–1731) és Galambodon (1732–1741) lelkipásztor. Felesége Dobrai Anna.³⁵

---

³¹ Albert Dávid: *Székelyudvarhely református és katolikus diáksága 1670–1871*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged 2005, 28.

³² Tonk Sándor: *i. m.* 31, 33–34; MarEhmLvt prot. I/2. p. 274.

³³ Tonk Sándor: *i. m.* 27, 29.

³⁴ Jakó Zsigmond – Juhász István: *Nagyenyedi diákok 1662–1848*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1979, 133.

³⁵ Tonk Sándor: *i. m.* 25; Szabó T. Attila céduláinak másolata az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltárban. (A továbbiakban: SZTA.) „EM Toldalagi lvt. 22”; MarEhmLvt prot. II/1. p. 22–23.

- Udvarhelyi József 1741–1746
Nyárádszeredában (1711–1716), Szövérdén (1716–1723), Gegesben (1724–1730), Székesen (1730–1731), Mezőcsáváson (1732–1740) és Galambodon (1741–1746) volt lelkipásztor. Felesége 1749-ben Györfi Zsuzsánna.³⁶
- Galambfalvi György 1747–1751
Nagyenyeden subscribált 1725-ben. Bethlen László és Gergely nevelője, majd udvari lelkész. Gyulakután (1736–1746), Galambodon (1747–1751), Mezőfelében (1752–1753), és Székelytompán (1759–1774) volt lelkipásztor.³⁷
- Szántai József 1752–1762
Marosvásárhelyen subscribált 1728-ban. Mezőbergenyében (1741–1748), Galambodon (1752–1762), Hagymásbodonban (1766–1768, 1779) és Székelykasdon (1770–1778) volt lelkipásztor.³⁸
- Makfalvi Lukácsfi Zsigmond 1763–1784
Marosvásárhelyen subscribált 1724-ben. Mezőcsáváson (1741–1762) és Galambodon (1763–1785) volt lelkipásztor. Felesége Medve Zsófia.³⁹
- Balog Pál 1784–1791
1751-ben született. Marosvásárhelyen subscribált 1778-ban. 1785-ben ordináltak. Galambodon volt káplán (1784–1786) és lelkipásztor (1786–1791), majd Marosszentkirályon (1792–1795), Udvarfalván (1796–1829) és Nyárádszeredában (1830–1843. március 6. mh.) lelkipásztor. Első felesége Imre Zsuzsánna (mh. 1798), második Balog Erzsébet. Gyermekei: Polixéna (1797), Zsuzsanna (1801–1811), Anna (1802), Sámuel (1805), Jusztina (1807), Mária (1812).⁴⁰
- Kónya János 1791–1792 mh.
Koronkában (1757–1759) volt lévita, majd Gegesben (1759–1769), Székelykövesden (1769–1772), Marosszentkirályon (1772), Iklandon (1773–1781), Ke-

³⁶ MarEhmLvt prot. I/3. 169, 199.

³⁷ Jakó Zsigmond – Juhász István: *i. m.* 141; MarEhmLvt prot. I/3. p. 216.

³⁸ Tonk Sándor: *i. m.* 64.

³⁹ Tonk Sándor: *i. m.* 62; SZTA „EM Toldalagi lvt. 29.”

⁴⁰ Tonk Sándor: *i. m.* 98; Buzogány Dezső – Dáné Veronka – Kolombán Vilmos József – Sipos Gábor (szerk.): *Erdélyi református zsinatok iratai*. III. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2001, 211; Az Udvarfalvi Református Egyházközség anyakönyve (1788–1862). Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Igazgatósága Anyakönyvek fond. (A továbbiakban: RNLMarosAkv.) Nr. 222. f. 178r, 61v, 63v, 64r, 65v, 66r, 67r, 68r, 181v; A Magyarországi Református Egyház lelkipásztoraira vonatkozó személyi adatok a Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltárban – Erdélyi Református Egyházkerület, I. 8. d. (A továbbiakban: TtREL I. 8. d.) Nyárádszereda p. 9.

lementelkén (1782–1785), Hagymásbodonban (1788–1791) és Galambodon (1791–1792 mh.) volt lelkipásztor.

Lőrinczi Mózes 1793–1800

Marosvásárhelyen subscribált 1776-ban. 1783-ban ordinálták. 1783. december 4-én bekebelezték a görgényi egyházmegyébe. Kisfűlpösön (1783–1793), Galambodon (1793–1800), Iklandon (1801–1808) és Lőrincfalván (1808–1812) volt lelkipásztor. Felesége Siklódi Anna (mh. 1792 k.).⁴¹

Sebestyén Mihály, cserefalvi 1801–1802

Marosvásárhelyen subscribált 1768-ban. Marosszentkirályon (1776–1785, 1796–1800), Udvarfalván (1787–1796), Galambodon (1801–1802), Mezőfelében (1803–1804) és Fintaházán (1804–1819. dec. 8. mh.) volt lelkipásztor. Felesége Szente Erzsébet. Gyermekai: Sándor (1790), Péter (1796), Eszter (1804–1817), József (?).⁴²

Simon Sámuel, zágoni 1804–1807

Simon Péter lelkipásztor fia, 1770-ben született. 1780-ban iratkozott be a marosvásárhelyi kollégium alsóbb osztályaiba. 1797-ben ordinálták. Haranglábbon (1797–1801), Mezőfelében (1802–1804), Galambodon (1804–1807), Iklandon (1808–1809), Vadasdon (1809–1812), Székelytompán (1813–1816), Marosszentkirályon (1816–1820), Székelykakasdon (1820–1829), Csikfalván (1830–1835) és Hagymásbodonban (1836–1852. február 19. mh.) volt lelkipásztor. Felesége: Nagy Anna (1797, 1781–1846). Gyermekai: Sámuel (1802), Gábor (1807–1817), Sándor (1811–1817), Elek (1814), Mária (1818).⁴³

Márton Imre 1808–1814

1786-ban subscribált Marosvásárhelyen. Dicsőszentmártonban (1791) volt lévita. 1792-ben ordinálták. Maroscsapón (1792–1795), Csikfalván (1795–1800), Székelytompán (1800–1802), Mezőcsáváson (1802–1807) és Galambo-

---

⁴¹ Ősz Sándor Előd: *A Görgényi Református Egyházmegye történeti névtára a kezdetektől 1848-ig*. Gondolat Kiadó, Budapest 2013, 140.

⁴² Tonk Sándor: *i. m.* 90; RNLMarosAkV Nr. 222. f. 58v, 61r; TtREL I. 8. d. Mezőfele p. 4; A Fintaházi Református Egyházközség anyakönyve (1784–1890) RNLMarosAkV Nr. 174. f. 5v, 77r, 121v.

⁴³ Tonk Sándor: *i. m.* 186; Buzogány Dezső – Ősz Sándor Előd – Tóth Levente (szerk.): *A történelmi Kükküllői Református Egyházmegye református egyházközségeinek történeti katasztere*. II. Koinónia, Kolozsvár 2009, 442; A Székelytompai Református Egyházközség levéltára helyben, I/1. Vegyes protocollum (1734–1832) p. 13; TtREL I. 8. d. Marosszentkirály p. 3, Mezőfele p. 4; A Hagymásbodon Református Egyházközség anyakönyve (1834–1816) RNLMarosAkV Nr. 112. f. 61r, 63r.

don (1808–1814) volt lelkipásztor. Gyermekai: Éva (1800), Kata (1803), Márta (1805).⁴⁴

Kis József

1815–1819

1806-ban subscribált Marosvásárhelyen. 1816-ban ordinálták. Galambodon (1815–1819), Harcóban (1820–1824) és Csittszentivánban (1824–1859. december 9. mh.) volt lelkipásztor. Felesége Bocskor Petronilla. Gyermekai: Rozália (1821), Polixéna (1825), János (1828) és Eszter (1838).⁴⁵

Vészi Péter

1820–1827

Dedradszéplakon született. 1791-ben subscribált Marosvásárhelyen. 1800-ban ordinálták. Iklandon (1800–1801, 1835–1848. aug. 5., mh.), Marosszentkirályon (1801–1809), Harcóban (1810–1819), Galambodon (1820–1827), Csikfalván (1828–1829) és Kendőben (1829–1835) volt lelkipásztor. Felesége Péterfi Katalin. Gyermek: Elek (1802–1833).⁴⁶

Botos János

1828–1836

1797 körül született. 1813-ban subscribált Marosvásárhelyen. 1827-ben ordinálták. Mezőmadarason (1827–1828) volt káplán, Galambodon (1828–1836) és Székelytompán (1837–1838) lelkipásztor.⁴⁷

Ráduly Sámuel

1837–1838

1807 körül született Udvarfalván. 1825-ben subscribált Marosvásárhelyen. 1837-ben ordinálták. Galambodon (1837–1838), Marosszentkirályon (1839–

---

⁴⁴ Buzogány Dezső – Kovács Mária-Márta – Ósz Sándor Előd – Tóth Levente (szerk.): *A történelmi Küiküllői Református Egyházmegye református egyházközsegeinek történelmi katasztere*. IV. Koinónia, Kolozsvár 2009, 583; A Székelytompai Református Egyházközség levéltára, I/1. Vegyes protocollum (1734–1832) s. p; A Mezőcsávási Református Egyházközség anyakönyve (1787–1816) RNLMarosAkv Nr. 142. f. 23v, 26v.

⁴⁵ Tonk Sándor: *i. m.* 124; A Harcói Református Egyházközség anyakönyve (1788–1840) RNLMarosAkv Nr. 378. f. 10r; A Csittszentiváni Református Egyházközség anyakönyve (1773–1875) RNLMarosAkv Nr. 785–786. I. f. 24r, 27r, 49r, II. 12v.

⁴⁶ Tonk Sándor: *i. m.* 189, 110; Buzogány Dezső – Dáné Veronka – Kolumbán Vilmos József – Sipos Gábor (szerk.): *Erdélyi református zsinatok iratai*. IV. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2001, 187; Az Iklandi Református Egyházközség anyakönyve (1781–1875) RNLMarosAkv Nr. 408. f. 77r; A Csikfalvi Református Egyházközség anyakönyve (1828–1843) RNLMarosAkv Nr. 1006. f. 48r; A Kendői Református Egyházközség anyakönyve (1814–1877) RNLMarosAkv Nr. 177. f. 25r, 10v.

⁴⁷ Tonk Sándor: *i. m.* 243, 133; Az Erdélyi Református Főkonzisztórium levéltára az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltárban. (A továbbiakban: FőkonzLvt.) 168/1827.

1848, 1852–1885. június 23., mh.) és Mezősámsondon (1848–1852) volt lelkipásztor. Felesége Lőrinczi Mária (1862).⁴⁸

Soos József, vargyasi 1839–1859. szeptember 5., mh.

1795 körül született Koronkán. 1813-ban subscibált Marosvásárhelyen. 1823-ban ordinálták. Székelytompán (1823–1831), Vadasdon (1832–1833), Torboszlón (1834–1839) és Galambodon (1839–1859) volt lelkipásztor. Felesége Kacsó Anna. Gyermekai: Bertalan (1842), Ferenc (1844), Anna (1847), József (1849), Eliza (1852) és Géza (1855).⁴⁹

Veress József 1860–1900. március 31., mh.

1828. április 15-én született Koronkán. 1847-ben subscribált Marosvásárhelyen. 1860-ban ordinálták. Galambodon (1860–1900) volt lelkipásztor. Feleségei: Máthé Anna (1870, mh. 1883), Réthy Klára.⁵⁰

Rákosi Lajos 1901–1908. január 30., mh.

1861-ben született Lukafalván. Édesapja id. Rákosi Lajos lelkész, esperes. 1869-től 1877-ig a Marosvásárhelyi Református Kollégiumban, 1878–1882 között a nagyenyedi Bethlen-kollégium teológiai fakultásán tanult. 1886-ban ordinálták. Mezősámsondon (1885–1899), Mezőfelében (1899–1901) és Galambodon (1901–1908) volt lelkipásztor. Első felesége Brázdilik Borbála volt, akitől elvált, második felesége Szekeres Ilona (1893).⁵¹

---

⁴⁸ Tonk Sándor: *i. m.* 270, 146; FőkonzLvt 84/1838; TtREL I. 8. d. Marosszentkirály p. 4.

⁴⁹ Tonk Sándor: *i. m.* 239, 133; FőkonzLvt 428/1823; A Galambodi Refomátus Egyházközség anyakönyve (1842–1877). RNLMarosAkv Nr. 638. f. 25r, 27v, 30v, 33r, 35v, 38r, 71r.

⁵⁰ Tonk Sándor: *i. m.* 174; FőkonzLvt 471/1860; A Galambodi Refomátus Egyházközség levéltára helyben. Családkönyv (1880 k.) p. 89–90.

⁵¹ TtREL I. 8. d. Mezősámsond p. 5.

A kötet szerzői

- Bacsó István lelkipásztor (Székelytamásfalvi Református Egyházközség). E-mail cím: realbacso@yahoo.com
- Balázs Gergő lelkipásztor (Bogártelki Református Egyházközség). E-mail cím: gergobalazs8@yahoo.com
- Balogh Csaba egyetemi tanár (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: csbalogh@proteo.hu
- Benkő Tímea egyetemi adjunktus (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: benkotim@yahoo.com
- Bogárdi Szabó István ny. püspök, egyetemi tanár (Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Kar). E-mail cím: szajuz@gmail.com
- Borsi Attila János református lelkipásztor, tudományos főmunkatárs (Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar). E-mail cím: borsi.attila@kre.hu
- Buzogány Dezső egyetemi tanár (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: dezsobuzogany@gmail.com
- Czire Szabolcs egyetemi docens (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: cziresza@proteo.hu
- Csanádi Viktor Holló lelkipásztor, hiedelemkutató (Népi Hiedelmek Múzeuma). E-mail cím: csanadi.viktor@gmail.com
- Csepregi András evangélikus lelkipásztor, egyetemi docens (Wesley János Lelkészképző Főiskola). E-mail cím: csepregi.andras@fasori.hu
- Debreczeni István lelkipásztor (Egeresi Református Egyházközség). E-mail cím: istvan_debreczeni@yahoo.com
- Éles Éva egyetemi adjunktus (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: eleseva@proteo.hu
- Fazakas Sándor egyetemi tanár (Debreceni Református Hittudományi Egyetem). E-mail cím: fazakass@drhe.hu
- Füsti Molnár Szilveszter egyetemi tanár (Sárospataki Református Hittudományi Egyetem). E-mail cím: fusti@tirek.hu
- Gaál Botond ny. egyetemi tanár (Debreceni Református Hittudományi Egyetem), Széchenyi-díjas teológus, a MTA doktora. E-mail cím: bgaal@drk.hu

Geréb Zsolt ny. egyetemi tanár (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: zsgereb@proteo.hu

Homoki Gyula egyetemi adjunktus (Sárospataki Református Hittudományi Egyetem). E-mail cím: homoki.gyula@srhe.hu

Horváth Levente egyetemi adjunktus (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: lhorvath@proteo.cj.edu.ro

Juhász Tamás ny. egyetemi tanár (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: juhasztamas.erdely@gmail.com

Kállay Dezső egyetemi adjunktus (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: kallay@proteo.hu

Kató Szabolcs-Ferencz egyetemi docens (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: katoszabolcs@yahoo.com

Kiss Jenő egyetemi tanár (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: kissjeno@proteo.hu

Kolumbán Vilmos József püspök, egyetemi tanár (Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: vkolumban@proteo.hu

Koppándi Botond Péter egyetemi docens (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: koppandi@proteo.hu

Kovács Ábrahám egyetemi tanár (Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar). E-mail cím: kovacs.abraham@drhe.hu

Kovács Krisztián egyetemi docens (Debreceni Református Hittudományi Egyetem). E-mail cím: tubalkain77@gmail.com

Kovács Sándor egyetemi tanár, rektor (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: sandorkovacs@unitarius.org

Kurta József könyvtáros (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: toboz@proteo.hu

Lészai Lehel egyetemi docens (BBTE Református Tanárképző és Zeneművészeti Kar). E-mail cím: lehel.leszai@ubbcluj.ro

Nagy Károly Zsolt főiskolai tanár (Sárospataki Református Hittudományi Egyetem). E-mail cím: nagy.karoly.zsolt@srta.hu

Németh Tamás egyetemi tanár (Pápai Református Teológiai Akadémia). E-mail cím: ntamas.prta@gmail.com

Ősz Sándor Előd egyetemi adjunktus, levéltáros (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár). E-mail cím: oszsandor-elod@gmail.com

Papp György egyetemi docens (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: pgyvdm@yahoo.co.uk

Pethő Sándor egyetemi tanár (Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar). E-mail cím: petho.sandor@gmail.com

Rácsok Gabriella egyetemi docens (Sárospataki Református Hittudományi Egyetem). E-mail cím: gracsock@titek.hu

Rezi Elek ny. egyetemi tanár (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: rezielek@proteo.cj.edu.ro

Simon János lelkipásztor (Kolozsvár-Bulgáriatelepi Református Egyházközség). E-mail cím: simonjani@gmail.com

Somfalvi Edit egyetemi adjunktus (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: edit.somfalvi@gmail.com

Székely József lelkipásztor (Kolozsvár-Alsóvárosi Református Egyházközség). E-mail cím: szekelyjozsef@proteo.hu

Tasnádi István egyetemi tanársegéd, levéltáros (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár). E-mail cím: tasnadiistvan1@gmail.com

Tódor Csaba egyetemi adjunktus (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet). E-mail cím: todorcsaba@proteo.hu

Ungvári Zrínyi Imre ny. egyetemi előadótanár (BBTE Történelem és Filozófia Kar). E-mail cím: iungvari@gmail.com

Zamfir Korinna egyetemi tanár (BBTE Római Katolikus Teológia Kar). E-mail cím: kori_zamfir@yahoo.com

Tartalom

Előszó (Kovács Sándor).....	7
Tabula gratulatoria	9
Bacsó István: Teodicea másképp.....	11
Balázs Gergő: A zsinagóga és a páli misszió	21
Balogh Csaba: A méd Dárius?.....	36
Benkő Tímea: Áldó hatalmak oltalmában – Dietrich Bonhoeffer karácsonyi-újévi éneke?.....	54
Bogárdi Szabó István: Tézisek a lelkészképzésről.....	66
Borsi Attila János: Van a reménységnek politikuma?.....	76
Buzogány Dezső: Egyházi törvények Felső-Magyarországon 1667-ből.....	88
Czire Szabolcs: Tamás evangéliuma 30.....	97
Csanádi Viktor Holló: Túlvilági keresztelő. Rítus a hit és a hiedelem határán ...	112
Csepregi András: Krisztus közösségének láthatósága és láthatatlansága Dietrich Bonhoeffer <i>Követés</i> című könyvében.....	124
Debreczeni István: A szenvedés és a jó élet dialektikája Miroslav Volf teológiájában	138
Éles Éva: Párnát a pusztulásnak	156
Fazakas Sándor: Az identitáspolitika csapdájában.....	171
Füsti-Molnár Szilveszter: Credo ut intelligam, et vive – a <i>homoousios</i> mint az egyház performatív igazsága.....	184
Gaál Botond: Az új típusú „tiszteletes és tudós” lelkipásztor.....	197
Geréb Zsolt: A vallástörténeti iskola hatása az erdélyi református teológiai irodalomra	207
Homoki Gyula: „Potest ecclesia donare delictum, sed non faciam...”	218
Horváth Levente – Horváth Mária: Relációs-etikai „játék és alap”	235
Juhász Tamás: Filioque	248
Kállay Dezső: A megigazulás és megbékélés viszonya a páli teológiában.....	259
Kató Szabolcs Ferencz: Emlékezni a jövőre.....	274
Kiss Jenő: Az Isten Igéjéről való beszéd pontossága – kritikai vizsgálat.....	290

Kolumbán Vilmos József: A Marosi Református Egyházmegye lelkészeinek és tanítóinak fizetése 1782-ben	306
Koppándi Botond Péter: A „vízzel való szent megmosódástól” az „egy, örök, igaz Isten” nevéig.....	324
Kovács Ábrahám: Megújulás. Eltérő ekkleziológiák, krisztológiák és dogmák, de közös célok.....	345
Kovács Krisztián: „Hogyne dicsérném az Istent zengedező énekkel...”	361
Kovács Sándor: Jókai Mór vallásos világa	373
Kurta József Tibor: „Nagy Borostás Vakmerő Cél” – stratégia a férfiak megszólítására	384
Lészai Lehel: Jézus megkeresztelése a Mt 3,13–17-ben	397
Nagy Károly Zsolt: „Sarkány ellen sarkányfű...”	408
Németh Tamás: Jöjjön el a te országod	422
Ósz Sándor Előd: Galambod református lelkészei	436
Papp György: Löwisohn Salamon: egy kevésbé ismert zsidó tudós portréja	448
Pethő Sándor: Húsz gondolat Nietzsche <i>Zarathusztrájáról</i>	465
Rácsok Gabriella: A fogyatékoság mint próbakő: a magyarázattól a hűségig	481
Rezi Elek: A vallásfilozófia az unitárius lelkészképzésben	494
Simon János: A lelkigondozói titoktartás felelőssége: az abszolút és relatív titoktartás dilemmája	506
Somfalvi Edit: A Heidelbergi Káté mint a Magyar Református Egyház legkisebb közös többszöröse	523
Székely József: A hitvallásos mérlegelés szerepe a prédikáció megszületésében.....	533
Tasnádi István: Szigeti Gyula István püspök élete és munkássága.....	545
Tódor Csaba: Az adottság fogalma Jézus gyógyításában	559
Ungvári Zrínyi Imre: A megbocsátás értelméhez vezető út	573
Zamfir Korinna: Törésvonalak a kereszteny világban Ukrajna orosz inváziója kapcsán.....	585
Visky Sándor Béla publikációi	607
A kötet szerzői	617

Készült az Erdélyi Református Egyházkerület
Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontjának
nyomdájában

Felelős vezető: Dávid Zoltán

Korrektúra: Szabó Beáta

Számtógépes tördelés: Czirmay Ágnes

Nyomdai ívek száma: 39